

УДК 378.147

ББК 74.580

Любомира Ілійчук

ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”

Івано-Франківськ

ilmira@email.ua

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті здійснено аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури з проблеми креативності, узагальнено і охарактеризовано педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів у навчальному процесі вищої школи.

Ключові слова: креативність, педагогічні умови, розвиток, майбутні вчителі, вищий навчальний заклад, навчальний процес.

The article analyzes the contemporary psychological and educational literature on the creativity, generalized and described pedagogical conditions of creativity of primary school teachers in the educational process of higher school.

Keywords: creativity, pedagogical conditions, development, future teachers, higher education institution, the educational process

Постановка проблеми. В умовах глобальної перебудови, гуманізації системи освіти, актуальною є потреба в ініціативних, творчих педагогах, здатних до швидкого реагування на вимоги суспільства, реалізації свого потенціалу, прийняття важливих рішень, спрямованих на оновлення й удосконалення навчально-виховного процесу, всебічний духовно-творчий розвиток підростаючого покоління. Адже саме від цього залежить світовий прогрес, майбутнє людської цивілізації. Відтак, сучасний учитель, на якого покладена така важлива місія, повинен активно реалізовувати себе у галузі

педагогічної творчості.

Про це йдеться у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, яка наголошує на необхідності формування у студентів сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. Вона засвідчує виняткову необхідність підготовки майбутніх спеціалістів, які можуть самостійно, цілеспрямовано й відповідально навчатися, здатні реалізовувати себе в умовах динамічного розвитку світу, до творчої праці та професійного розвитку [5]. Тому пріоритетним напрямом розвитку сучасної освіти є створення сприятливих умов для розвитку креативності майбутнього фахівця, здатності до саморозвитку та самовдосконалення як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні основи креативності висвітлено у наукових дослідженнях Д. Богоявленської, Дж. Гілфорда, В. Дружиніна, В. Козленко, Д. Кугера, А. Маслоу, О. Матюшкіна, В. Моляко, О. Пономарьова, М. Ранко, В. Роменця, С. Сисоєвої, Р. Стенберга, Д. Треффінджера, П. Торренса та ін. Зауважимо, що “креативність” вчені розуміють по-різному: як інтелектуальну активність (Д. Богоявленська), здібність (загальну – О. Морозов, творчу інтелектуальну – М. Холодна, духовну – В. Шадріков), процес (Д. Кугер, П. Плсек, Г. Уоллес), особистісні якості (Дж. Катена), життєвий стиль чи особистісний розвиток (А. Маслоу, К. Роджерс), когнітивний процес (Дж. Гілфорд, П. Торренс, Д. Треффінджер), продукт (Г. Гарднер, Дж. Катена, Д. Перкінс). Деякі дослідники вбачають її у здатності особистості досягнути креативного результату в процесі напруженої діяльності у сприятливому середовищі (Г. Еквалл, С. Ісаксен, М. Роудз).

Сьогодні креативність і компетентність стали базовими індивідуально-психологічними якостями, що характеризують успішність виконання професійної діяльності. У зв'язку із цим в останні роки з'явилася численна кількість наукових праць, в яких дослідники

розкривають проблему розвитку креативності майбутніх вчителів (І. Гриненко, Т. Гусева, О. Дунаєва, Л. Засєкіна, В. Іванова, О. Куцевол, О. Морозов, О. Музика, М. Мусійчук, Г. Семьонова, В. Фрицюк, Г. Халюшова, І. Шахіна та ін.).

На даному етапі розвитку професійної педагогіки феномен креативності як здатності до творчості вивчений досить глибоко. Проте до кінця не виявлені оптимальні психолого-педагогічні умови формування креативності у навчальному процесі вищого навчального закладу. Таким чином, серед актуальних дослідницьких педагогічних завдань підготовки студентів залишається виявлення, розробка та обґрунтування педагогічних умов розвитку креативності майбутніх фахівців.

Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов розвитку креативності майбутніх учителів початкових класів на основі аналізу і узагальнення сучасних наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Проблема створення умов для формування і розвитку креативності студентів здебільшого розглядається у психологічних дослідженнях, але в контексті підтвердження гіпотези багатьох дослідників, що креативність закладена в кожній особистості і може бути розвинута, пріоритетна роль у цьому процесі останнім часом надається педагогічній науці. У численних дослідженнях наголошується, що розвиток креативності майбутнього вчителя відбувається під час навчання у вищій школі, продовжується протягом всієї педагогічної діяльності і є вирішальним чинником його просування до вершин педагогічної майстерності. Звідси вважаємо за необхідне визначити основні параметри, які характеризують педагогічну креативність:

1. Здатність до здійснення творчого підходу у педагогічній діяльності (креативність): швидкість мислення; здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих; відкритість та інтерес до всього

нового; здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності; здатність до гнучкого образного мислення, яке може проявлятися у конструюванні нової оригінальної наочності; гнучкість словесного мислення, яскрава образна мова, вміння “запалити” учнів своєю розповіддю; вибірковість до пізнання нового; пошуково-перетворюючий стиль мислення; творча фантазія, розвинене уявлення; проблемне бачення ситуації; прагнення до винаходів, творчості; інтерес до загадок, парадоксів, імпровізації; здатність самостійно приймати рішення; здатність швидко переключати увагу.

2. Здатність постійно розвивати творчий педагогічний досвід, компетентність: бажання підвищувати професійну компетентність, отримувати нові знання, розвивати відповідні вміння, навички педагогічної діяльності; здатність швидко знаходити, набувати у творчих пошуках нові знання, розширювати свій професійний кругозір; уміння цілеспрямовано вивчати питання або проблеми, пов’язані із педагогічною діяльністю; почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної діяльності і водночас – творчого невдоволення рівнем досягнень, як умова подальшого зростання професійної компетентності.

3. Здатність формувати та реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійка потреба у систематичному збагаченні досвіду педагогічної діяльності; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі вирішення ключових навчальних та виховних проблем; уміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначення мети й побудови відповідної до неї програми; здатність мобілізувати власний досвід, або швидко набувати додаткової компетентності з метою розв’язання важливої та складної педагогічної проблеми; почуття відповідальності при виконанні творчих професійних завдань [1].

Охарактеризуємо деякі із поглядів сучасних науковців на означену проблему та розглянемо визначені ними педагогічні умови розвитку

креативності майбутніх учителів початкових класів. Так, О. Куцевол визначає креативність як інтегративну сукупність якостей особистості, що передбачає її готовність до творчості в будь-яких сферах людської діяльності; як творчі здібності людини, котрі можуть проявлятися у мисленні, почуттях і діях; як здатність породжувати різноманітні оригінальні ідеї. Дослідницею обґрунтовано та експериментально доведено, що процес розвитку креативності майбутніх учителів в контексті їхньої професійно-методичної підготовки буде ефективним, якщо: переосмислити з позицій креативної освітньої парадигми мету, зміст, методи і види навчальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах; сформуванати у них чіткі уявлення про креативогенну сутність професійної діяльності вчителя, методичну творчість, педагогічну креативність і креативні якості, професійно необхідні для роботи; сформуванати стійку мотиваційну спрямованість суб'єктів навчання на творчу методичну діяльність у майбутній професії; використовувати інтенсивні форми і методи навчання; сприяти саморозвитку й самовдосконаленню креативних якостей особистості [4].

У своїх дослідженнях О. Дунаєва розглядає креативність як здатність особистості сприйняти проблему та, використовуючи найоптимальніші для цього можливості, створити новий, оригінальний продукт соціальної важливості. Вона стверджує, що основу розвитку креативності складають такі педагогічні умови: усвідомлення студентами на рівні переконань соціально-професійної вагомості педагогічної креативності через організацію спілкування в підсистемі “викладач-студент-учень”, підґрунтям якого виступають інноваційні процеси в освітній галузі; створення педагогічно-креативного середовища у вищій школі; сприяння розвитку позитивної професійної Я-концепції майбутніх учителів [3].

Деяко іншої позиції дотримується В. Фрицюк, відзначаючи, що креативність – це динамічна, інтегративна особистісна характеристика, яка

визначає здатність до творчості і є умовою самореалізації особистості. Вона зазначає, що високого рівня креативності майбутніх учителів можна досягти за наступних педагогічних умов: розвиток творчої мотивації; формування чітких уявлень про сутність креативності; активізація самостійної творчо-пошукової діяльності; забезпечення зразків креативної поведінки; створення підтримуючого середовища [6].

Дослідник І. Гриненко трактує креативність як духовну здібність культурної особистості створювати новий навчальний продукт завдяки мотивації успіху, збагаченню ментального досвіду та стану психофізіологічної когерентності. Він визначає такі педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів під час навчання у вищій школі: оволодіння знаннями основ креативності; організація знаково-символьної діяльності; створення креативного клімату; аксіологізація гуманітарних знань [2]. Розглянемо детальніше кожен із зазначених умов:

1. Оволодіння знаннями основ креативності як педагогічна умова забезпечується комунікативно-діалогічною моделлю побудови навчального процесу, засвоєнням психолого-педагогічних основ креативності (мотивація; етапи креативного процесу; професійні та особистісні якості креативного вчителя; прийоми та методи аналітичного та креативного мислення; креативний клімат; організація творчої навчальної діяльності; бар'єри, які перешкоджають креативності; педагогічна інтуїція; освітні технології; інноваційна діяльність педагога).

2. Організація знаково-символьної діяльності передбачає використання методів і прийомів генерування та аналізу ідей, що найповніше реалізується у творчій навчальній діяльності, аналогом якої є знаково-символьна діяльність. Завдяки їй студенти вчаться використовувати у навчальній діяльності такі її види, як моделювання, (пере)кодування, схематизація та заміщення. З метою одержання креативного навчального продукту майбутні вчителі засвоюють різні

способи обробки інформації: групування, класифікація, структурування, систематизація та асоціація.

3. Створення креативного клімату спрямоване на те, щоб викликати у студентів стан психофізіологічної когерентності завдяки усуненню таких бар'єрів креативності: упередженості, що креативність нібито притаманна окремим особистостям; ігнорування спроб студентів приймати нестандартні рішення; некомпетентність у застосуванні прийомів і методів креативного мислення; емоційне напруження, пов'язане з високим рівнем реактивної тривожності та боязню невдачі під час оволодіння навчальним матеріалом; акцент на відчутті провини після здійснення помилки. З цією метою необхідно створювати атмосферу довіри, відкритості й емоційного прилучення; давати час на осмислення ситуації до початку дії; стимулювати генерування ідей та поцінювати різноманітні способи мислення, винахідливість, невимушеність, інтуїтивні здогадки; усувати міжособистісні конфлікти; толерантно обговорювати суперечливі питання.

4. Аксіологізація гуманітарних знань як специфічна умова розвитку креативності майбутніх учителів здійснюється з метою формування їхніх ціннісних орієнтацій шляхом актуалізації головних аксіологічних ідей Добра, Істини, Краси – ядра цих знань. Вона досягається дискусіями, діалогічною формою навчання і проявляється в емоційному резонансі, посиленні ціннісного ставлення до знань та набутті майбутніми вчителями усвідомлених ціннісних орієнтацій. “Прийняття” майбутніми вчителями “поняття культури” формується внаслідок організації ситуацій групового мислення та спільної рефлексії.

Висновки. Отже, узагальнюючи спостереження дослідників у визначенні педагогічних умов розвитку креативності майбутніх фахівців, важливо відзначити, що освітнє середовище вищого навчального закладу для творчого розвитку і самовираження студентів повинно забезпечувати творчу навчальну діяльність, створювати атмосферу експериментування в

умовах невизначеності й потенційної багатоваріантності, підтримувати мотивацію до творчості, використовуючи при цьому найоптимальніші форми і методи розвитку креативності майбутніх учителів загальноосвітньої школи I ступеня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Технологія розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів / О. Антонова // *Paradigmaty oswiatowe I edukacja nauczycieli* / Pod redakcja W. Kremienia, T. Lewowickiego, S. Sysojowej. – Warszawa-Krakow : Wyzsza Szkola Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, 2010. – С. 196-203.

2. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / І. В. Гриненко. – Тернопіль, 2008. – 20 с.

3. Дунаєва О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. М. Дунаєва. – Вінниця, 2008. – 20 с.

4. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія і методика навчання (українська література)” / О. М. Куцевол. – К., 2007. – 51 с.

5. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 18-36.

6. Фрицюк В. А. Формування креативності майбутніх учителів музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / В. А. Фрицюк. – Вінниця, 2004. – 20 с.